

Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşlarının Klinik Uygulama Rehberleri Alanındaki Faaliyetleri

Activities of the Non-Governmental Organizations in Clinical Practice Guidelines

İlknur Çekiç¹, Rabia Kahveci², Duygu Ayhan Başer³, Esra Meltem Koç⁴, Aylin Baydar Artantaş⁵

¹Yenimahalle Toplum Sağlığı Merkezi, Ankara

²Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği Kliniği

³Kocaeli Halk Sağlığı Müdürlüğü

⁴İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı

⁵Ankara Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Aile Hekimliği Kliniği

Öz

Amaç: Klinik Uygulama Rehberleri özgül klinik durumlarda en uygun sağlık bakımı açısından, hekim ve hasta kararlarına yardımcı olmak için sistematik olarak geliştirilmiş bildirimlerdir. Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarafından klinik uygulama rehberlerinin geliştirilmesi, rehberlerin kalitesi ve güncelliğini daha da arttırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı ülkemizdeki sağlık alanında faaliyet göstermekte olan STK'lar tarafından geliştirilen mevcut rehberleri saptayıp, özelliklerine göre haritalamasını yapmaktır.

Materyal ve Metot: İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı verileriyle sağlık alanında faaliyet göstermekte olan STK'lar belirlendi. STK listesinin internet üzerinden taranması sonucu ilgili STK'ların internet siteleri saptandı. Rehberlerin online ulaşılabilirliği, Türkçe veya İngilizce dilinde sunulmuş olma ve rehber geliştirilme metodlarına (orijinal rehber, adaptasyon ya da tercüme oluşlarına) göre "Türkiye için Sivil Toplum Kuruluşları Klinik Uygulama Rehberi Haritası" çıkarıldı.

Bulgular: Online ulaşılabilen rehber sunmakta olan 47 STK olduğu, bunların üçünün rehberlerine ulaşabilmek için üyelik gerekmekte olduğu saptandı. Sonuç olarak 44 STK tarafından sunulmakta olan 401 rehberin %88,8'inin (n=356) Türkçe %11,2'sinin (n=45) İngilizce rehberler olduğu belirlendi. Türkçe rehberlerin %72,3'ünün (n=290) de novo yöntem ile geliştirildiği ve %16,4'ünün (n=66) çeviri rehber olduğu saptandı.

Sonuç: Bildiğimiz kadarıyla bu çalışma Türkiye'de STK'larca geliştirilmiş rehberlerin haritalanması ile ilgili ilk çalışma olmuştur. Bu sebeple literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Rehberlerin etkinliğinin ve sürekliliğinin sağlanması için daha ileri çalışmalar yapılmalı ve rehberlerin geliştirilmesinin ve kullanımının yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Anahtar kelimeler: Klinik uygulama rehberleri, haritalama, sivil toplum kuruluşları

Abstract

Objectives: Clinical practice guidelines (CPGs) are systematically developed statements to assist practitioner and patient decisions about appropriate health care for specific clinical circumstances. Development of the CPGs by Non-Governmental Organizations (NGOs), specified to certain parts of health sector, increases the quality and timeliness of the guidelines.

This study aims to detect existing guidelines developed by the NGOs in the field of health in our country and map them according to their features.

Materials and Methods: NGOs that work for the health sector were determined by using the data obtained from the Ministry of Internal Affairs. As a result of scanning the list of NGOs, the webpages of the organizations has been revealed on the internet site. "Map of the Clinical Practice Guidelines Developed by NGOs" were determined according to accessibility of the online guidelines, presentation in Turkish or English and development methods (original guidelines, the adaptation or resulting translation).

Results: 47 non-governmental organizations were defined which provided access to CPGs in their websites, 3 of them were only open to the members so these could not be reached. 88.8% (n=356) of 401 CPGs from 44 NGOs were in Turkish and 11.2% (n=) of them were in English. Of Turkish CPG(s), 72.9% (n=290) were developed by de novo method and 16.4% (n=66) were adoption guidelines.

Conclusion: To the best of our knowledge this is the first study in Turkey mapping out clinical practice guidelines developed by NGOs. This study contributes to current limited amount of information in the literature. Further studies are needed to provide the efficiency and continuity and help to develop and generalize the application of guidelines.

Key words: Clinical practice guideline, mapping, non-governmental organizations

Yazışma Adresi / Correspondence:

Dr. Esra Meltem Koç

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, İzmir

e-posta: meltemnuzumlali@yahoo.com

Geliş Tarihi: 12.10.2016

Kabul Tarihi: 27.02.2017

Giriş

Klinik uygulama rehberleri, özgül klinik durumlara yaklaşımda sağlık bakımı açısından en uygun olan, hekim ve hasta kararlarına yardımcı olmak için geliştirilmiş, kanıtların sistematik olarak sunulduğu, bilimsel araçlardır.¹ Son yıllarda, klinik uygulama rehberleri doğru ve güncel sağlık bilgilerinin sentezi için giderek daha popüler bir araç haline gelmiştir.^{2,3}

Klinik uygulama rehberlerinin birçok faydası bulunmaktadır. Sağlık çalışanları açısından başlıca faydası verilen bakımın kalitesini yükseltmesi ve hasta yaklaşımı için bir temel oluşturmasıdır.⁴⁻⁷ Rehberler, çeşitli tedavi ve bakım seçeneklerini sunarak, hastaların kendilerine ilişkin kararlara katılımını desteklemekte ve her hastanın eşit ve kanıta dayalı bakım almasına olanak sağlayarak hasta sonuçlarını iyileştirmektedir.^{4,7} Klinik uygulama rehberleri maliyet-etkili bir uygulama olduğu için, sağlık kurumlarında kullanımı da önemli hale gelmektedir.⁴

Bütün bu yararları da göz önüne alındığında bir ülkede klinik uygulama rehberleri geliştirilmesi çok önemlidir. Yeni bir rehber geliştirme süreci zor ve emek isteyen bir süreçtir. Klinik uygulama rehberlerinin gelişiminin dünyadaki örneklerine bakıldığında birçok büyük kurum ve kuruluşun (NICE(Birleşik Krallık), SIGN(İskoçya), NHMRC(Avusturya), NGC, vb) bu alanda çalışmaları olduğu görülmektedir. Ülkemizde ise klinik uygulama rehberleri Sağlık Bakanlığı ve sağlık alanında faaliyet göstermekte olan STK'ları tarafından geliştirilmektedir.

STK, herhangi bir devlet organından bağımsız bir şekilde özel kişilerin girişimiyle kanuni olarak kurulmuş her türlü organizasyon için kullanılan genel bir terimdir. Son yıllarda dünya genelinde yaygınlaşan hastalıklar sağlık alanında çalışan STK'ların önemini giderek artırmaktadır.⁸ Bu alanda çalışan STK'ların temel misyonu kitleleri ve bireyleri bir hastalığa karşı bilinçlendirmek, hastalığın engellenmesine yönelik propaganda yapmak ve hastalığın ortaya çıkması durumunda iletişim kurulacak adresleri belirlemek olarak özetlenebilir.⁹ Sağlık sektöründe belirli bölümler için spesifikleşmiş STK'ların bulunması ve yaptıkları çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Özellikle rehber alanındaki çalışmalarda klinik uygulama rehberlerinin belirlenen hastalık ile ilgili STK tarafından geliştirilmesi, rehberlerin kalitesi ve güncelliğini daha da arttırmaktadır.

Bu çalışma ile amacımız ülkemizdeki sağlık alanında faaliyet göstermekte olan STK'lar tarafından geliştirilen mevcut rehberleri saptayıp, özelliklerine göre haritalamasını yapmaktır.

Materyal ve Metot

Türkiye'de sağlık alanında faaliyet göstermekte olan STK'lar tarafından geliştirilen mevcut rehberlerin saptanıp, özelliklerine göre haritalanması amacı ile Ocak-Aralık 2013 tarihleri arasında sürdürülen çalışma için; öncelikle STK'larına ulaşılmaya çalışıldı. Ulaşılan STK'lardan prosedürlere göre gerekli izinler alınıp, rehberlere ulaşıldı. Rehberlerin özellikleri değerlendirilerek "Türkiye için Sivil Toplum Kuruluşları Klinik Uygulama Rehberi Haritası" çıkarıldı. Çalışma için kullandığımız yöntem aşağıda detaylandırılmıştır;

Sivil Toplum Kuruluşlarına Ulaşım:

Ülkemizdeki sağlık alanında faaliyet gösteren STK'lara ulaşabilmek için öncelikle İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı'na yazılı dilekçe ile başvuruldu. İçişleri Bakanlığı'ndan yazılı dilekçe karşılığı alınan STK'ların listesi internet üzerinden tarandı.

Sivil Toplum Kuruluşları Tarafından Geliştirilen Rehberlere Ulaşım:

STK'ların listesinin internet üzerinden taranması sonucu internet sitesi bulunan STK'lar arasında klinik uygulama rehberi sunmakta olanlar belirlendi. Rehberlerin online ulaşılabilme, Türkçe veya İngilizce dilinde sunulmuş olma ve rehber geliştirilme metodlarına (orijinal rehber, adaptasyon ya da tercüme oluşlarına) göre "Türkiye için Sivil Toplum Kuruluşları Klinik Uygulama Rehberi Haritası" çıkarıldı.

Rehberlerin Seçimi:

İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı'ndan alınan verilere göre, Türkiye'de sağlık alanında faaliyet gösteren 959 adet STK bulunduğu saptandı. Saptanmış olan STK'lar internet üzerinden tarandı ve internet sitesi bulunan STK'lar arasında klinik uygulama rehberi sunmakta olan 47 adet STK olduğu belirlendi. Bunlar arasında 3 STK'nın klinik uygulama rehberlerine ulaşabilmek için üyelik gerekmekte olup bu kuruluşlara ait klinik uygulama rehberleri hakkında bilgiye ulaşamadı. 44 dernekçe sunulmakta olan ve online ulaşılabilen 401 klinik uygulama rehberi olduğu saptandı. Bulunan 401 rehberin dil açısından değerlendirilmesi yapıldı. Bunların 45'inin İngilizce, 356'sının Türkçe rehber olduğu saptandı. Türkçe rehberler geliştirilme yöntemleri açısından değerlendirildi. 290'ünün özgün/de novo, 66'sının çeviri rehberler olduğu belirlendi. Rehber seçimi Şekil 1'de ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

Bulgular

Klinik rehber sunan STK'ların sayısı 47'dir. Bunların arasında kardiyoloji, göğüs hastalıkları, çocuk sağlığı ve hastalıkları, dermatoloji, endokrinoloji, onkoloji, üroloji, radyoloji, nükleer tıp, hematoloji, patoloji, kulak burun boğaz, anestezi ve reanimasyon gibi farklı alanlardaki 30 uzmanlık derneği; bir hemşirelik derneği ve farklı hastalıklar ile ilgili dernekler yer almaktaydı. Klinik rehber sunmakta olan STK'lardan Çocuk Enfeksiyon Hastalıkları Derneği, Türk Tıbbi Onkoloji Derneği ve Üroonkoloji Derneği'nin rehberlerine erişim üyelik gerektirdiği için ulaşamadı. Ulaşılan 44 STK'nın online olarak ulaşılabilen toplam 401 tane klinik uygulama rehberi olduğu saptandı. Bu rehberlerden uzmanlık derneklerine ait olan rehberlerin; 55'nin (%13,7) radyoloji; 54'nün (%13,4) kardiyoloji; 37'sinin(%9,2) dermatoloji; 37'sinin (%9,2) nükleer tıp; 27'sinin (%6,7) dahiliye; 26'sının göğüs hastalıkları; 25'inin cerrahi branşlar;18'inin nöroloji; 16'sının üroloji; 15'inin enfeksiyon hastalıkları; 13'ünün

anestezi ve reanimasyon; 11'inin patoloji; 10'unun sağlık hukuku; 9'unun kadın hastalıkları ve doğum; 5'inin pediatri; 5'inin embriyoloji; 3'ünün fizik tedavi ve rehabilitasyon; 3'ünün kulak burun boğaz hastalıkları; 1'inin çocuk cerrahisi ve 1'inin çocuk psikiyatrisi olarak dağılım gösterdiği saptandı. Bu rehberlerin %88,8'inin (n=356) Türkçe, %11,2'sinin (n=45) İngilizce rehberler olduğu belirlendi.

Tablo 1. Türkiye'de Sağlık Alanında Faaliyet Göstermekte Olan Klinik Uygulama Rehberi Sunmakta Olan Sivil Toplum Kuruluşları ve Sunmakta Oldukları Rehberler

SİVİL TOPLUM KURULUŞU	KLİNİK UYGULAMA REHBERİ	YAYIN YILI	DİLİ
1-AKADEMİK GERİATRİ DERNEĞİ	Yaşlılarda Malnütrisyon Kılavuzu	2013	Türkçe
2-ANKARA PATOLOJİ DERNEĞİ	Medikal Böbrek Biyopsi Kılavuzu	2010	Türkçe
	Ürolojik Tümörlerin Patolojik Değerlendirme Standartları ve Kılavuzları	2010	Türkçe
	Sinir Sistemi Biyopsi Ve Rezeksiyosları Patolojik Değerlendirme Standartları ve Kılavuzu	2010	Türkçe
	Hematopatoloji Çalışma Grubu Lenfoid Dokular Örnekleme ve Raporlama Kılavuzu	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Kemik ve Yumuşak Doku Patolojileri Makroskopi ve Değerlendirme Kılavuzu	2010	Türkçe
	Kalp ve Kardiyovasküler Spesimenlerin Patolojik Değerlendirme Standartları Ve Kılavuzları	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Baş Boyun Lezyonları Patolojik Değerlendirme Standart ve Kılavuzları	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Endokrin Tümörlerin Patolojik Değerlendirme Standartları Ve Kılavuzları	2010	Türkçe
	Patoloji Dernekleri Federasyonu Pediatrik ve Perinatal Çalışma Grubu Değerlendirme Standartları ve Kılavuzları	2010	Türkçe
	Jinekolojik Spesimenlerin Değerlendirilmesi, Örnekleme Ve Rapor Edilmesi Standartları Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
3-BEBEK RUH SAĞLIĞI DERNEĞİ	Bebek Ruh Sağlığı Rehberi	Kitap	Türkçe
4-ÇOCUK ENFEKSİYON HASTALIKLARI DERNEĞİ		Üyelik gerekmekte	Üyelik gerekmektedir
5-ÇOCUK NEFROLOJİ DERNEĞİ	Türkiye Enürezis Kılavuzu	2010	Türkçe
6-DİYABET HEMŞİRELİĞİ DERNEĞİ	IDF Diyabet Sağlık Profesyonellerinin Eğitimi İçin Uluslararası Eğitim Rehberi	2005	Çeviri
	Diyabet Sağlık Profesyonelleri İçin Uluslararası Eğitim Rehberi	2008	Çeviri
7-ENDOMETRİOZİS& ADENOMİYOZİS DERNEĞİ	Endometriozis Hasta Bilgilendirme Kitapçığı	2012	Türkçe
	ESHRE Guideline	2013	İngilizce
	World Endometriozis Society (WES) Guideline	2013	İngilizce
	Society of Obstetrics and Gynecology of Canada	2010	İngilizce

	Endometriozis Guideline		
	RCOG Endometriozis Guideline	2006	İngilizce
	ASRM Endometriozis Guideline	2012	İngilizce
	ACOG Endometriozis Guideline	2010	İngilizce
8-FITIK DERNEĞİ	Avrupa Fitik Derneği (EHS) Kasık Fıtığı Kılavuzu	2009	İngilizce
	Uluslararası Endoskopik Fitik Derneği (IEHS) laparoskopik kasık fıtığı kılavuzu	2011	İngilizce
	Uluslararası Endoskopik Fitik Derneği (IEHS) laparoskopik ventral fitik kılavuzu	2013	İngilizce
9-HEMATOLOJİ UZMANLIK DERNEĞİ	Akut Myeloid Lösemi Rehberi	2010	Çeviri
	Akut Lenfoblastik Lösemi Rehberi	2010	Çeviri
	Kronik Lenfositik Lösemi Rehberi	2010	Çeviri
	Kronik Myeloid Lösemi Rehberi	2010	Çeviri
	Lenfoma Rehberi	2010	Çeviri
	Myeloma Rehberi	2010	Çeviri
	MDS'yi Anlamak Hasta Kılavuzu	2010	Çeviri
10-İSTANBUL VEREM SAVAŞ DERNEĞİ	Tüberküloz Tanı ve Tedavi Kılavuzu	1998	Türkçe
11-KLİNİK EMBRİYOLOJİ DERNEĞİ	Eshre Guideline	2008	Çeviri
	Asrm Guideline	2008	Çeviri
	Amplifikasyon Esaslı PGD İçin Pratik Kılavuz	2005	Çeviri
	PGD/PGS'te Polar Body Ve Embriyo Biyopsisi İçin Pratik Kılavuz	2005	Çeviri
	FISH (Fluorescence In Situ Hybridization) - PGD İçin Pratik Kılavuz	2005	Çeviri
12-TÜRK KULAK BURUN BOĞAZ VE BAŞ BOYUN CERRAHİSİ DERNEĞİ	Rinosinüzit Tanı ve Tedavi Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Tonsillofarenjitler Kılavuzu	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Otit Kılavuzu	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
13-PEDİATRİK ÜROLOJİ DERNEĞİ	Türkiye Enürezis Kılavuzu	2010	Türkçe
14-PSÖRIAZİS DERNEĞİ	Türkiye Psöriazis Tedavi Kılavuzu	2012	Türkçe
15-SAĞLIK HUKUKU ENSTİTÜSÜ	Hekimin Sağlık Hukuku Rehberi	Kitap	Türkçe
16-SAĞLIKLI NESİLLER DERNEĞİ	Sağlık Hiz.Yöneticileri Ve Çalışanları Tem.Rehberi	2009	Türkçe
	Hastane Temizlik Hizmetleri Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Hastane Temizlik Hizmetleri Rehberi.2	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
17-TÜRK ANESTEZİYOLOJİ VE REANİMASYON DERNEĞİ	Ameliyathane Dışı Anestezi Uygulamaları	2005	Türkçe
	İstenmeyen Perioperatif Hipoterminin Önlenmesi Rehberi	2013	Türkçe
	Postanestezik Bakım	2005	Türkçe
	Preoperatif Hazırlık	2005	Türkçe
	Zor Havayolu	2005	Türkçe
	Günübirlik Anestezi	2005	Türkçe
	Kan Ve Kan Ürünleri Transfüzyonu	2005	Türkçe
	Postoperatif Ağrı Tedavisi	2006	Türkçe
18-TÜRK KARDİYOLOJİ DERNEĞİ	CPR VE ECC için Amerikan Kalp Derneği (AHA) Kılavuzunda Öne Çıkan Noktalar	2011	Çeviri
	Kardiyopulmoner Resüsitasyon ve Acil Kardiyak	2012	Çeviri

Bakım Bilimi için Amerikan Kalp Derneği (AHA) Kılavuzu & İlk Yardım için AHA ve Amerikan Kızıl Haç Kılavuzu		
ST-Segment Yükselmesi olan Hastalarda Akut Miyokard İnfarktüsünün Tedavisi	2002	Çeviri
Persistan ST-Segment Yükselmesiz Akut Koroner Sendromlu Hastaların Tedavisi	2002	Çeviri
Ani Kardiyak Ölüm	2003	Çeviri
Yetişkinlerde Konjenital Kalp Hastalığına Yaklaşım	2003	Çeviri
Antitrombosit Maddelerin Kullanımı	2004	Çeviri
İnfektif Endokardit Tanı, Korunma ve Tedavisi	2004	Çeviri
Perikard Hastalıklarının Tanı ve Tedavisi	2004	Çeviri
Kronik Kalp Yetersizliği Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2005	Çeviri
Atriyal Fibrilasyon Hastalarının Tedavisi için ACC/AHA/ESC kılavuzu	2006	Çeviri
Kalp Kapak Hastalığı Tedavi Kılavuzu	2007	Çeviri
Kararlı Angina Pektoris Tedavi Kılavuzu	2007	Çeviri
Arteriyel Hipertansiyon Tedavisi Kılavuzu	2007	Çeviri
Avrupa Klinik Uygulamada Kardiyovasküler Hastalıklardan Korunma Kılavuzu: Özet	2008	Çeviri
ST Segment Yükselmesi Olmayan Akut Koroner Sendromların Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2008	Çeviri
Diyabet, Prediyabet ve Kardiyovasküler Hastalıklara İlişkin Kılavuz: Özet	2008	Çeviri
Akut ve Kronik Kalp Yetersizliği Tanı ve Tedavi ESC Kılavuzu	2008	Çeviri
Akut Pulmoner Embolide Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2008	Çeviri
Israrcı ST-Segment Yükselmesi Bulunan Hastalarda Akut Miyokard Enfarktüsü Tedavisi	2009	Çeviri
Kalp dışı cerrahide preoperatif kardiyak riskin değerlendirilmesi ve perioperatif kardiyak tedaviye ilişkin kılavuzlar	2009	Çeviri
Pulmoner hipertansiyon tanı ve tedavi kılavuzu	2009	Çeviri
Miyokardiyal Revaskülarizasyon Kılavuzu	2010	Çeviri
Erişkinlerdeki Doğumsal Kalp Hastalığının Tedavisi İçin ESC Kılavuzları	2010	Çeviri
Atriyal Fibrilasyon Tedavi Kılavuzu	2010	Çeviri
Israrcı ST-segment yükselmesi belirtileri göstermeyen hastalarda Akut Koroner Sendromların (AKS) tedavi kılavuzları	2011	Çeviri
ESC/EAS Kılavuzları: Dislipidemilerin tedavisi	2011	Çeviri
Gebelikte kardiyovasküler hastalıkların tedavisine ilişkin ESC kılavuzları	2012	Çeviri
ESC Periferik atardamar hastalıklarının tanı ve tedavi kılavuzları	2012	Çeviri
Akut ve Kronik Kalp Yetersizliği Tanı ve Tedavisi Kılavuzu	2012	Çeviri
Avrupa Klinik Uygulamada Kardiyovasküler Hastalıklardan Korunma Kılavuzu	2012	Çeviri
Üçüncü Evrensel Miyokard Enfarktüsü Tanımı	2013	Çeviri
Kalp Kapak Hastalıkları Tedavi Kılavuzu (2012 versiyonu)	2013	Çeviri
Atriyal Fibrilasyon Tedavisi ESC Kılavuzunun 2012 Odaklı Güncellemesi	2013	Çeviri

	ST-segment Yükselmeli Akut Miyokart Enfarktüsü ile Başvuran Hastaların Tedavisine İlişkin ESC Kılavuzu	2013	Çeviri
	TKD Ekokardiyografi Kılavuzu	2004	Türkçe
	TKD Kalp Yetersizliği Akut Koroner Sendromlar Hipertansiyon Hemşirelik Bakım Kılavuzu	2007	Türkçe
	TKD Perkütan Koroner ve Valvüler Girişimlerde Hemşirelik Bakım Kılavuzu	2007	Türkçe
	Ulusal Venöz Tromboembolizm Profilaksi ve Tedavi Kılavuzu	2010	Türkçe
	TKD Perkütan Koroner ve Valvüler Girişimlerde Hemşirelik Bakım Kılavuzu	2004 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Kalp Hastalıklarında Nükleer Kardiyoloji Yöntemleri Uygulama Kılavuzu	2004 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Atriyal Fibrilasyon Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2003 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Kalp Dışı Cerrahide Kalp Hastalarına Yaklaşım Kılavuzu	2003 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Girişimsel Kardiyolojide Yetkinlik Kılavuzu	2004 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Koroner Kalp Hastalığı Korunma ve Tedavi Kılavuzu	2002 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Pacemaker ve Kardiyoverter Defibrilatör (ICD) İmplantasyonu Endikasyonları Kılavuzu	2002 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Elektrofizyolojik Çalışma ve Kateter Ablasyon Uygulama Kılavuzu	2002 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Kapak Hastalıkları Tedavi Kılavuzu	2001 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Kalp Damar Hastalıklarında Eretil Disfonksiyon ve Tedavisi Durum Raporu	2000 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD İnfektif Endokarditten Korunma Kılavuzu	2000 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Ulusal Hipertansiyon Tedavi ve Takip Kılavuzu	2000 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Koroner Arter Hastalığına Yaklaşım ve Tedavi Kılavuzu	1999 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Akut Miyokard İnfarktüsünde Trombolitik Tedavi Kılavuzu	1998 Ulaşılamadı	Türkçe
	TKD Koroner Kalp Hastalığından Korunma ve Tedaviye İlişkin Ulusal Kılavuz	1995 Ulaşılamadı	Türkçe
19-TÜRK TORAKS DERNEĞİ	Bronş Astması Tanı ve Tedavi Rehberi	1996	Türkçe
	Astım Tanı ve Tedavi Rehberi	2000	Türkçe
	KOAH Tanı ve Tedavi Rehberi	2000	Türkçe
	Pnömoni Tanı ve Tedavi Rehberi	2002	Türkçe
	Akciğer Kanseri Tanı ve Tedavi Rehberi	2006	Türkçe
	Astım Tanı ve Tedavi Rehberi	2009	Türkçe
	Pnömoni Tanı Tedavi ve Uzlaşım Raporu	2009	Türkçe
	Pulmoner Tromboembolizm Tanı ve Tedavi Uzlaşım Raporu	2009	Türkçe
	KOAH Tanı ve Tedavi Uzlaşım Raporu	2010	Türkçe
	Astım Tanı ve Tedavi Rehberi	2010	Türkçe
	Solunum Cihazları Rehberi	2011	Türkçe
	Kistik Fibrozis Tanı ve Tedavi Rehberi	2011	Türkçe
	Obstrüktif Uyku Apne Sendromu Tanı ve Tedavi Uzlaşım Raporu	2012	Türkçe

	DSÖ Küresel Tütün Salgını Raporu	2008	Çeviri
	European Smoking Cessation Guidelines	2012	İngilizce
	Sağlık Bakanlığı Tüberküloz Tanı ve Tedavi Rehberi	2011	Türkçe
20-TÜRK ÇOCUK ÜROLOJİSİ DERNEĞİ	Pediyatrik Üroloji Kılavuzu	2006	Çeviri
	Pediyatrik İnkontinans Kılavuzu	Tarih belirtilmemiş	İngilizce
21-DERİ VE ZÜHREVİ HASTALIKLAR DERNEĞİ	EDF'nin Vitiligo rehberi	2011	İngilizce
	EDF, Atopik dermatit Rehberi son şekli	2011	İngilizce
	Düzeltilmiş Aktinik Keratoz Rehberi	2010	İngilizce
	EDF'nin Atopik Dermatit Rehberi	2011	İngilizce
	EDF'nin androjenetik alopesi rehberi	2007	İngilizce
	EDF'nin ektrakorporeal tedaviler rehberi	2013	İngilizce
22-TÜRKİYE OBEZİTE ARAŞTIRMA DERNEĞİ	Ulusal Obezite Önleme Ve Tedavi Kılavuzu	Kitap	Türkçe
23-TÜRK HASTANE ENFEKSİYONLARI VE KONTROLÜ DERNEĞİ	Sağlık Hizmeti İle İlişkili Pnömoninin Önlenmesi Kılavuzu	2008	Türkçe
	El Hijyeni Kılavuzu	2008	Türkçe
	İzolasyon Önlemleri Kılavuzu	2006	Türkçe
	Damar İçi Kateter İnfeksiyonlarının Önlenmesi Kılavuzu	2005	Türkçe
	Üriner Kateter İnfeksiyonlarının Önlenmesi Kılavuzu	2004	Türkçe
24-TÜRK HEMATOLOJİ DERNEĞİ	Akut Lösemiler Ulusal Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2011	Türkçe
	Kronik Miyeloid Lösemi ve Kronik Miyeloproliferatif Hastalıklar Ulusal Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2013	Türkçe
	Miyelodisplastik Sendrom Ulusal Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2013	Türkçe
	Multipl Miyelom Tedavi Kılavuzu	2013	Türkçe
	Lenfoma Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2012	Türkçe
	Eritrosit Hastalıkları ve Hemoglobün Bozuklukları Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2011	Türkçe
	Kemik İliği Yetersizlikleri Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2011	Türkçe
	Hemofili Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2011	Türkçe
	Edinsel Kanama Bozuklukları ve Kalıtsal Trombofili Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2011	Türkçe
	Hemofili - 2	2012	Türkçe
Nadir Faktör Eksiklikleri Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2013	Türkçe	
25-TÜRK HEPATOPANKREATO BİLİER CERRAHİ DERNEĞİ	Bilier stentleme: Gerekliler, stent seçimi ve sonuçlar: European Society of Gastrointestinal Endoscopy'nin (ESGE) klinik kılavuzu	Üyelik gerekmekte	İngilizce
	Erişkinlerde ve çocuklarda komplike intraabdominal enfeksiyonun tanı ve tedavisi: Surgical Infection Society ve Infectious Diseases Society of America'nın kılavuzu	2010	İngilizce
	"Komplike" intraabdominal enfeksiyonların antimikrobiyal tedavisi ve yeni IDSA kılavuzu	2011	İngilizce
	North American Neuroendocrine Tumor Society'nin (NANETS) mide ve pankreasın iyi diferansiye nöroendokrin tümörlerinin tedavisi konusundaki kılavuzu	2010	İngilizce

	North American Neuroendocrine Tumor Society'nin (NANETS) kötü diferansiye (yüksek gradlı) ekstrapulmoner nöroendokrin karsinomlu hastaların tanı ve tedavisi konusundaki ortak görüş kılavuzu	2010	İngilizce
	Antitrombotik tedavinin perioperatif dönemde uygulanması: Amerikan Göğüs Hastalıkları Uzmanları Birliği'nin Kanıtı Dayalı Klinik Uygulama Kılavuzu	Üyelik gerekmemekte	İngilizce
	Endoskopi ve Antiplatelet Ajanlar: Avrupa Gastrointestinal Endoskopi Derneği'nin Kılavuzu	Üyelik gerekmemekte	İngilizce
	AHA'nın (American Heart Association) 2010 Kardiyopulmoner Resusitasyon ve Acil Kardiyovasküler Bakım 2010 Kılavuzu	2010	İngilizce
	Pankreasın intraduktal papiller müsinöz neoplazmları ve müsinöz kistik neoplazmlarının tedavisinde uluslararası ortak görüş kılavuzu	2006	İngilizce
	European Society of Gastrointestinal Endoscopy'nin (ESGE)kılavuzu: ERCP sonrası pankreatitin profilaksisi	Üyelik gerekmemekte	İngilizce
	Safra yolu ve ampulla karsinomlarının tedavisinde kanıtı dayalı klinik uygulama rehberi	Üyelik gerekmemekte	İngilizce
26-TÜRK JİNEKOLOJİ VE OBSTETRİK DERNEĞİ	TJOD-Oral Kontrasepsiyon Kılavuzu	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Menoraji Tanı Ve Tedavi Kılavuzu	2012	Türkçe
27-TÜRK KARACİĞER ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ	Türkiye Hepatit B Yol Haritası	2012	Türkçe
28-TÜRK NEFROLOJİ DERNEĞİ	KDIGO-Mineral ve Kemik Bozuklukları Klinik Uygulama Kılavuzu	2009	Çeviri
	Kronik Böbrek Hastalığında Hepatit C Önleme, Tanı, Değerlendirme Ve Tedavi Klinik Uygulama Kılavuzu	Tarih belirtilmemiş	Çeviri
29-TÜRK TIBBİ ONKOLOJİ DERNEĞİ	NCCN	Tarih belirtilmemiş	İngilizce
	ESMO	Tarih belirtilmemiş	İngilizce
	ASCO	Tarih belirtilmemiş	İngilizce
	MASCC	Tarih belirtilmemiş	İngilizce
30-TÜRK ÜROLOJİ DERNEĞİ	Avrupa Üroloji Derneği Cep Kılavuzu	2010	Çeviri
	Benign Prostat Hiperplazisi Kılavuzu	2006	Çeviri
	Kronik Pelvik Ağrı Kılavuzu	2007	Çeviri
	İdrar Kaçırma Kılavuzu	2007	Çeviri
	Laparoskopi Kılavuzu	2006	Çeviri
	İdrar ve Erkek Genital İnfeksiyonlarının Tedavisine İlişkin Kılavuzu	2006	Çeviri
	Nörojenik Alt Üriner Sistem Disfonksiyonu Kılavuzu	2006	Çeviri
	Ağrı Yönetimi Kılavuzu	2007	Çeviri
	Pediyatrik Üroloji Kılavuzu	2006	Çeviri
	Böbrek Transplantasyonu Kılavuzu	2006	Çeviri
	Ürolitiazis Kılavuzu	2006	Çeviri
	Ürolojik Travma Kılavuzu	2006	Çeviri
31-TÜRK YOĞUN	Üriner Kateter İnfeksiyonlarının Önlenmesi	2004	Türkçe

BAKIM DERNEĞİ	Kılavuzu		
	Ulusal Venöz Tromboembolizm Profilaksi ve Tedavi Kılavuzu	2010	Türkçe
	Son sepsis kılavuzu (Surviving Sepsis Campaign)	2012	İngilizce
	Guidelines for the use of an insulin infusion for the management of hyperglycemia in critically ill patients	2012	İngilizce
	Erişkin Yoğun Bakım Hastalarında Ağrı, Ajitasyon ve Delirium Yönetimi Kılavuzu	2013	İngilizce
32-TÜRKİYE ALZHEİMER DERNEĞİ	Davranış Bulgularıyla Baş etme Kılavuzu	2011	Çeviri
33-TÜRKİYE ÇOCUK CERRAHİSİ DERNEĞİ	Türkiye Enürezis Kılavuzu	2010	Türkçe
34-TÜRKİYE ÇOCUK NÖROLOJİSİ DERNEĞİ	Migren El Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Febril Konvülsiyon El Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Kortikosteroid Kullanım El Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
35-TÜRKİYE ENFEKSİYON HASTALIKLARI VE KLİNİK MİKROBİYOLOJİ UZMANLIK DERNEĞİ	Taslak Sepsis Klavuzu	2006	Türkçe
	Erişkin Bağışıklama Rehberi	2009	Türkçe
36-TÜRKİYE KAN MERKEZLERİ VE TRANSFÜZYON DERNEĞİ	Kan Komponentlerinin Hazırlanma, Kullanım ve Kalite Güvencesi Rehberi	Kitap	Türkçe
37-TÜRKİYE NÜKLEER TIP DERNEĞİ	Paratiroid	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Statik kinetik beyin sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Beyin ölümü	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Radyonüklid sisternografi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Beyin perfüzyon SPECT	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Radyoaktif iyot tedavisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Nükleer Kardiyoloji	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Diüretikli dinamik böbrek sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	GFR ölçümü	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Kaptoprilli böbrek sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Tübüler radyofarmasotiklerin klirensi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Dinamik böbrek sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Transplant böbrek sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Ga-67 sintigrafisi	Tarih	Türkçe

		belirtilmemiş	
	Somatostatin reseptör sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Tl-201 tümör tarama	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Sintimamografi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	MIBI tümör tarama	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Çocuklarda kemik sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Çocuklarda MIBG sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Gastoözefagial reflü sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Cocuklarda Ga-67 sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Çocuklarda diüretikli dinamik böbrek sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Çocuklarda radyonüklid sistografi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Çocuklarda kortikal sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	I-131 hipertiroidi tedavisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Şant görüntüleme	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Radyofarmasotiklerin kullanımı	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Tiroit sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	MIBG sintigrafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Melanomda bekçi lenf düğümü tespiti	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Kalite kontrol enstrümantasyon I	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Kalite kontrol enstrümantasyon II	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Radyasyon Güvenliği	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Kemik Mineral Yoğunluğu Ölçümü	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	PET BT Uygulama Kılavuzu	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	SPECT BT Uygulama Kılavuzu	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
38-TÜRKİYE ROMATİZMA ARAŞTIRMA VE SAVAŞ DERNEĞİ	TRASD Ankilozan sipondilit ulusal tedavi kılavuzu	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	TRASD Romatoid Artrit ulusal tedavi kılavuzu	2011	Türkçe
	TRASD Diz osteoartrit ulusal tedavi kılavuzu	2012	Türkçe
39-TÜRKİYE ULUSAL ALLERJİ VE KLİNİK İMMUNOLOJİ DERNEĞİ	Global Strategy for Asthma Management and Prevention	2011	İngilizce
	GINA Workshop Report, Global Strategy for Asthma Management and Prevention	2008	İngilizce
	EAACI Position Paper on Prevention and	2005	İngilizce

	Treatment of Hymenoptera Venom Allergy		
	EAACI Position Paper on Rhinosinusitis and Nasal Polyps Executive Summary	2005	İngilizce
	ACAAI Allergy Diagnostic Testing: An Updated Practice Parameter	2009	İngilizce
	EAACI Position Paper on Diagnosis of Hymenoptera Venom Allergy	2005	İngilizce
	British guideline on the management of asthma	2009	İngilizce
	ACAAI Practice Parameters	Üyelik gerekmekte	İngilizce
	EAACI Position papers	Üyelik gerekmekte	İngilizce
40-ÜROONKOLOJİ DERNEĞİ	Üroonkoloji Derneği Kılavuzları	Üyelik gerekmekte	Üyelik gerekmekte
41-VİRAL HEPATİTLE SAVAŞIM DERNEĞİ	II. Viral Hepatit Tanı ve Tedavi Rehberi-1	2008	Türkçe
	II. Viral Hepatit Tanı ve Tedavi Rehberi-2	2007	Türkçe
	III. Viral Hepatit Tanı ve Tedavi Rehberi	2011	Türkçe
	Chronic Hepatitis B: Update 2009	İngilizce	Türkçe
	An Update on Treatment of Genotype 1 Chronic Hepatitis C Virus Infection: 2011 Practice - Guideline by the American Association for the Study of Liver Diseases	İngilizce	Türkçe
	EASL Clinical Practice Guidelines: Management of chronic hepatitis B	İngilizce	Türkçe
	EASL Clinical Practice Guidelines: Management of hepatitis C virus infection	İngilizce	Türkçe
42-YENİDEN SAĞLIK VE EĞİTİM DERNEĞİ	Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme Kılavuzu	Üyelik gerekmekte	Türkçe
	Zor Çocuk ve Gençler: Rehber Öğretmenler için Öğretmen Eğitimi Kılavuzu	Üyelik gerekmekte	Türkçe
	Sokakta yaşayan ve madde kullanan çocuklar için psikososyal yaklaşım kılavuzu	Üyelik gerekmekte	Türkçe
	Alkol ve madde kullanan ergenlerde aile eğitimi kılavuzu	Üyelik gerekmekte	Türkçe
	Madde bağımlılığını önlemede anne-baba ve öğretmen eğitimi kılavuzu	Üyelik gerekmekte	Türkçe
	Madde bağımlılığını önlemede öğrenci eğitimi kılavuzu	Üyelik gerekmekte	Türkçe
43-TÜRK ENDOKRİNOLOJİ VE METABOLİZMA DERNEĞİ	Metabolik Kemik Hastalıkları Tanı ve Tedavi Kılavuzu	2012	Türkçe
	Obezite, Dislipidemi, Hipertansiyon Hekim için Tanı ve Tedavi Rehberi	2012	Türkçe
	Hipofiz Hastalıkları Tanı, Tedavi ve İzlem Kılavuzu	2012	Türkçe
	Diabetes Mellitus ve Komplikasyonlarının Tanı, Tedavi ve İzlem Kılavuzu	2012	Türkçe
	Adrenal ve Gonadal Hastalıklar Kılavuzu	2013	Türkçe
	Metabolik Sendrom Kılavuzu	2012	Türkçe
44-TÜRK CERRAHİ DERNEĞİ	Türk Cerrahi Derneği Genel Cerrahi Dernekleri Rehberi	2009	Türkçe
	Özofajiyal ve Gastrik Kanser Tedavisi İlkeleri	2011	Türkçe
	Midedeki Prekanseroz Durumlar Ve Lezyonların Tedavisi: Avrupa Gastrointestinal Endoskopi Derneği (ESGE), Avrupa Helikobakter Çalışma Grubu (EHSG), Avrupa Patoloji Derneği (ESP) ve	Üyelik gerekmekte	Türkçe

	Sociedade Portuguesa de Endoscopia Digestiva (SPED) kılavuzları		
	Koledok Taşlarına Yaklaşım	Üyelik gerekmemekte	Türkçe
	CONSORT 2010:paralel grup randomize çalışmaların yayınlanması için yenilenmiş kılavuz	Üyelik gerekmemekte	Türkçe
	Kolorektal Kanseri İçin Tarama Seçenekleri ve Tavsiyeler	Üyelik gerekmemekte	Türkçe
	Parenteral Beslenme Üzerine ESPEN Kılavuzları: Cerrahi	Üyelik gerekmemekte	Türkçe
	Amerikan Gastroenteroloji Derneği Teknik İnceleme: Hemoroid Tanısı ve Tedavisi	Üyelik gerekmemekte	Türkçe
	Klinik Uygulama Kılavuzu: Erişkin Travmalarında ve Kritik Bakımda Kan Transfüzyonu	Üyelik gerekmemekte	Türkçe
	Primer Hiperparatiroidi Kılavuzu	Üyelik gerekmemekte	Türkçe
	IDSA 2010 - Erişkinler ve Çocuklarda Komplike İntra-abdominal Enfeksiyon Tanı ve Tedavi İlkeleri	Üyelik gerekmemekte	Türkçe
	Perianal Apse ve Anal Fistül Tedavisinde Uygulama Kuralları	Üyelik gerekmemekte	Türkçe
	EHS İnguinal Herni Tedavi İlkeleri	Üyelik gerekmemekte	Türkçe
	Amerikan Tiroid Birliği Tiroid Nodülü ve Diferansiyel Tiroid Kanseri Olan Hastalar için Revize Edilen Tedavi İlkeleri	Üyelik gerekmemekte	Türkçe
45-TÜRK DERMATOLOJİ DERNEĞİ	Topikal Fotokemoterapi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Fototerapi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Sistemik Fotokemoterapi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Operasyon Öncesi Hazırlık	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Eksizyonel Biyopsi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Elektrocerrahi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	İnsizyonel Biyopsi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	İntralezyonel Kortikosteroid Enjeksiyonu	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Kene Çıkarma İşlemi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Kriyoterapi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Küretaj	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Lokal Anestezi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Punch Biyopsi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Shave Eksizyon	Tarih belirtilmemiş	Türkçe

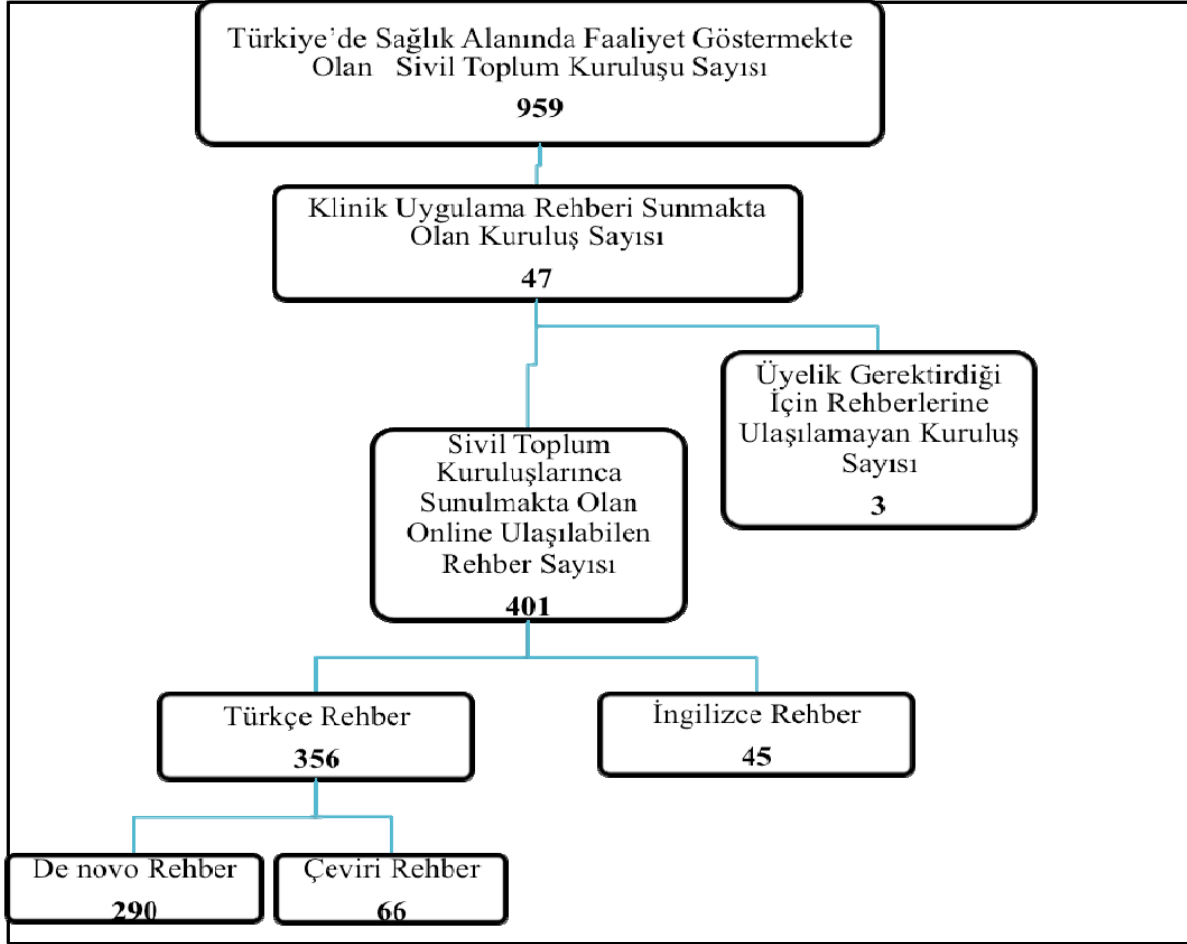
	Hiperhidroz Tedavisinde Botulinum Toksini Uygulaması	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Kimyasal Peeling	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Kozmetik Amaçlı Botulinum Toksini Uygulaması	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Yüzeysel Deri Biyopsi Tekniğiyle Demodeks Yoğunluğunun Saptanması	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Deri Prick Testi ("SKIN PRICK TEST: SPT")	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Dermoskopi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Foto Yama Test	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	İntradermal Test	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Karanlık Alan Mikroskopunda İnceleme	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Otolog Serum Deri Testi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Paterji Testi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Tzanck Testi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Vajinal Sürüntü	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Deri Hastalıklarının Tanısında "WOOD" Işığı	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Yama Testi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
46-TÜRK RADYOLOJİ DERNEĞİ	Geleneksel Radyoloji Raporu Yazım Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Bilgisayarlı Tomografi Genel Kullanım Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Manyetik Rezonans Genel Kullanım Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Radyolojik Süreçler Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Üst abdomen MR, Genel	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Üst Abdomen BT, Genel	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Floroskopik özafagografi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Beyin BT, Erişkin, Genel	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Hipofiz BT	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Beyin MR, Erişkin, Genel	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Beyin Difüzyon MR	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Hipofiz MR	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Servikal MR	Tarih belirtilmemiş	Türkçe

Baş-Boyun BT, Genel	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Baş-Boyun MR, Genel	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Paranasal Sinüs Grafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
El-bilek grafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
BT, vertebra	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
MR, artrografi, diz	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Pelvis AP Grafisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Diz Manyetik Rezonans Görüntüleme	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Ekstremiteler Bilgisayarlı Tomografi İncelemesi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Manyetik Rezonans Görüntüleme	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Dirsek MR ve Dirsek Artrografi Manyetik Rezonans Görüntüleme	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Kemik İliği Manyetik Rezonans Görüntüleme	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Kemik Pelvis ve Kalça Manyetik Rezonans Görüntüleme	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Omurga Manyetik Rezonans Görüntüleme	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Omuz Manyetik Rezonans Artrografi Görüntüleme	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Omuz Manyetik Rezonans Görüntüleme	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Sakroiliak Eklem Manyetik Rezonans Görüntüleme	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Temporomandibuler Eklem Manyetik Rezonans Görüntüleme	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Akciğer grafisi, zy	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Toraks BT	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Toraks, YRBT	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
4 sistem selektif serebral anjiyografi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Perkütan nefrostomi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
US eşliğinde biyopsi, Karaciğer	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Beyin BT, çocuk	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Beyin MR, çocuk	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Voiding sistografi, çocuk	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Akciğer Grafisi PA, Çocuk	Tarih belirtilmemiş	Türkçe

	Kalça Ultrasonografisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Çocuk MR, Genel	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Transfontanel US	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Mamografi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Meme US	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Meme MR	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Meme Tarama Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Adrenal MR	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Kadın Pelvik MR	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Prostat MR	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Renal ve Mesane MR	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Teleradyoloji Uygulama Standartları 2010	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Teleradyoloji	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
47-TÜRK NÖROLOJİ DERNEĞİ	Nöromusküler Hastalıklar Tanı Ve Tedavi Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Baş ağrılı Hastada Tanı Ve Tetkikler	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Migren Baş ağrısı Tedavisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Epilepsi Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Akut İskemik İnme Cep Klavuzu	2007	Türkçe
	Nöropatik Ağrı Tanı Ve Tedavi Rehberi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Ulusal Venöz Tromboembolizm Profilaksi Ve Tedavi Kılavuzu	2009	Türkçe
	Baş Ağrısı Tanı Ve Tedavi Rehberi	2010	Türkçe
	Hareket Bozuklukları Tanı Ve Tedavi Rehberi	2011	Türkçe
	Çocuk Nörolojisi Tanı Ve Tedavi Rehberi	2011	Türkçe
	Tnd Uluslararası Organizasyonlara Katılım Ve Destek Yönergesi	2011	Türkçe
	Nöromusküler Hastalıklar Tanı Algoritmaları	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Nöro-Oftalmoloji Tanı Algoritmaları	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Demansa Kognitif Semptomların Tedavisi	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
	Kognitif Bozuklukların Ayırıcı Tanısına Algoritmik Yaklaşım	Tarih belirtilmemiş	Türkçe
Uyku Algoritması	Tarih belirtilmemiş	Türkçe	

Türkçe rehberlerin %72,3'ünün (n=290) de novo yöntem ile geliştirildiği ve %16,4'ünün (n=66) çeviri rehber olduğu saptandı. Türkiye'de sağlık alanında faaliyet gösteren ve klinik uygulama rehberi sunan STK'ların sunduğu klinik uygulama rehberleri, yayın tarihleri ve dilleri Tablo 1'de ayrıntılı olarak verildi.

Şekil 1. Türkiye'de Sağlık Alanında Faaliyet Göstermekte Olan STKlar ve Sunmakta Oldukları Klinik Uygulama Rehberleri

Tartışma

Tıptaki hızlı gelişim, hekimlerin bilgilerini sürekli güncellemesini gerekli kılmaktadır. Her geçen gün yeni tedavi yöntemleri, tıbbi girişim çeşitleri, laboratuvar testleri ortaya çıkmakta ve eski yöntemlerle ilgili de yeni bilgiler edinilmektedir.

Ayrıca teknolojinin gelişmesiyle her türlü bilginin kolay paylaşımı ciddi bir bilgi kirliliğine yol açmaktadır ki; bu bilgi kirliliği içinde sağlık hizmeti ve hasta bakımı kalitesini artırmak için pratikte klinik uygulama rehberlerini kullanmak oldukça önemlidir. Klinik pratikte yaygın olarak kullanılmakta olan klinik uygulama rehberlerinin kalitesinde geniş farklılıkların ortaya çıkmasıyla yüksek kalitedeki rehberlerle düşük kalitedekileri birbirinden ayırma gerekliliği ortaya çıkmıştır.^{10,11}

Klinik Uygulama Rehberleri tüm dünyada çeşitli bakanlıklar, uluslar arası rehber ağları ve STK'lar tarafından geliştirilmektedir. Ülkemizde ise Sağlık Bakanlığı'nca ve sağlık alanında faaliyet göstermekte olan STK'lar tarafından

geliştirilen örnekleri mevcuttur; ancak yapılan literatür taraması sonucu Türkiye'de rehber geliştirmede önemli bir yere sahip olan STK'lara ve bu kuruluşlarca geliştirilmiş olan rehberlere dair herhangi bir çalışmaya rastlamadık. Biz çalışmamızda Türkiye'de sağlık alanında faaliyet gösteren STK'ları tespit ettik. Bu kuruluşlar arasında klinik uygulama rehberi sunmakta olanların rehberlerini alanlarına ve yöntemlerine göre sınıflandırdık.

Kore'de 2013 yılında Min-Woo Jo ve arkadaşlarının yapmış olduğu, Kore'deki rehberlerin belirlendiği ve kalitelerinin değerlendirildiği çalışmada Kore'ye ait rehberleri sunmakta olan veri tabanları araştırılarak rehberlere ulaşılmıştır. Kore'de yapılan çalışmanın sonuçlarına göre 713 tane dökümana ulaşılmış; dışlama kriterleri dahilinde 66 adet klinik uygulama rehberi değerlendirmeye alınmış. 66 rehberin %71,2'sinin sivil toplum kuruluşları tarafından; diğerlerinin ise sağlık bakanlığı tarafından geliştirildiği saptanmıştır.¹² Rehberler alanında yapılmış birçok çalışmada olduğu gibi, Lubna ve arkadaşlarının yapmış olduğu mevcut hipertansiyon tanı ve tedavi kılavuzlarının sistematik derlemesini yaptıkları çalışmada, Holmer ve arkadaşlarının 2013 yılında diyabet tanı ve tedavi rehberleriyle ilgili yapmış olduğu çalışmada ve Fortin ve arkadaşlarının Kanada rehberleri hakkında yapmış olduğu çalışmada değerlendirilmeye alınacak olan rehberlerin belirlenmesinde uluslararası rehber sunmakta olan ağlar taranmış ve verilere bu şekilde ulaşılmıştır.¹³⁻¹⁵ Türkiye'de klinik uygulama rehberlerinin sunulmakta olduğu ulusal bir veri tabanı olmadığı ve Türkiye'de geliştirilmiş olan rehberlere uluslararası rehber sunmakta olan ağlarda erişim olmadığı için çalışmamızda İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı verileri ile sağlık alanında faaliyet göstermekte olan STK'lar belirlenmiş, ardından bu kuruluşların online sunmakta olduğu rehberlere ulaşılmıştır. Bu sebeple gözden kaçırılmış bir STK veya klinik uygulama rehberi olma ihtimali bulunmamaktadır. Ancak bu çalışma için izlediğimiz bu yol, rehberlere erişmek isteyenler için pratik bir uygulama değildir. Köklü STK'ların ürettikleri rehberlerin bilinirliğinin biraz daha fazla olduğu düşünülebilir oysa yeni kurulmuş olan bir STK ya da mevcut STK'nın yeni oluşturduğu bir rehberle ulaşmak rehber kullanıcıları için oldukça zor olmaktadır. Buradaki öncelikli sorun ortak bir rehber ağı gibi bir imkanın olmaması nedeniyle rehber bilinirliğinin düşük olmasıdır. Bununla birlikte bu çalışma Türkiye'de sağlık alanında faaliyet göstermekte olan STK'ların ve bu kuruluşların geliştirdikleri rehberlerin saptanması açısından ilk olması nedeniyle rehber kullanıcıları ve araştırmacılar için literatüre katkı sağlayacaktır.

Dünyada rehber geliştirme yöntemlerine bakıldığında, rehberlerin 3 yöntem kullanılarak geliştirildiği görülmektedir. Bu yöntemler de novo rehber geliştirme, tercüme rehber geliştirme ve rehber adaptasyonudur.¹⁶ Çalışmamızda da Türkçe yazılmış olan rehberler, geliştirilme yöntemleri açısından değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda 290'ının özgün/de novo, 66'sının çeviri rehberler olduğu belirlenmiştir. Üçüncü bir rehber geliştirme yöntemi olan adaptasyon yöntemi ile geliştirilmiş bir rehberle, rehberlerin metodolojileri incelendiğinde rastlanmamıştır. Kore'de yapılan çalışmanın sonuçlarına göre ise Kore rehberlerinin %81,8'inin de novo olarak geliştirildiği; %18,2 sinin ise revize edilerek/adapte edilerek geliştirilen rehberler olduğu saptanmıştır.¹²

Rehberlerin değerlendirilmesinde eksik olarak saptanan bölümlerden biri de rehberlerin metodolojik gelişimlerinin çoğu rehberde yazılmamış olması, yazılanlarda

ise çok detaylandırılmamış olmasıdır. Dünyada birçok ülke klinik uygulama rehberleri geliştirme adına ulusal programlar oluşturmuştur. Bu programların ana amacı klinik uygulama rehberlerinin daha kolay ve sistematik bir biçimde gelişimini desteklemektir.^{17,18}

Gerek Sağlık Bakanlığı'na bağlı kuruluşlarca gerekse de STK'lar tarafından birçok hastalık ve durum hakkında rehber oluşturulsa da Türkiye'de rehber geliştirme konusunda özelleşmiş herhangi bir kurum ya da kuruluş bulunmamaktadır. Türkiye'de rehber geliştirme konusundaki tek kaynak 2007 yılında Türk Toraks Derneği tarafından "Kanıt Dayalı Tıp" kavramı çerçevesinde rehberlerin standart bir biçimde oluşturulması amacı ile hazırlanan "Türk Toraks Derneği Rehber, Rapor ve Görüş Belgesi Oluşturma Yönergesi"dir.¹⁹ Ülkemizde de klinik uygulama rehberlerinin geliştirilmesi için ortak bir metodolojinin belirlenmesi rehberlerin kolay ve sistematik bir şekilde geliştirilmesine destek olacaktır.

Bu çalışma ile vurgulanmak istenen konulardan biri de STK'ların rehber geliştirme konusundaki önemidir. Belirli bir hastalık üzerinde uzmanlaşmış sağlık profesyonellerinin bir araya gelmesi ile oluşmuş olan bir STK'nın geliştirdiği rehberlerin içerik olarak daha zengin olacağı, rehberlerin kalitesinin daha iyi olacağı ve güncel bilgilerin rehberlere daha kısa sürede ekleneceği düşünülmektedir. Bu anlamda rehber kullanıcılar için çok değerli olan STK rehberlerine online ulaşımın olması, geliştirilen rehberin rehber kullanıcıların kullandığı dilde olması önem taşımaktadır. Çalışmamız sonucunda ülkemizde mevcut bulunan 401 rehberin dil açısından değerlendirilmesinde 45'inin İngilizce, 356'sının Türkçe rehber olduğu saptanmıştır.

Bir ülkede rehber kullanım oranlarının artmasında rehberin kalitesinin yüksek olmasının yanında, rehberin ülkenin mevcut dilinde olması da önemlidir.

Klinik uygulama rehberleri kanıt dayalı tıp uygulamalarının önemli ve ayrılmaz bir parçasıdır. Günümüzde çok hızlı ilerleme gösteren tıbbi bilginin bilimsel bir süzgeçten geçirilerek kullanılabilmesi, hastalıklar ve çeşitli tıbbi durumlarda en doğru ve güvenilir kararın verilebilmesi için özellikle hekimler olmak üzere sağlık alanında tüm karar vericiler için klinik uygulama rehberleri çok önemli ve gereklidir. Özellikle belirli bir hastalık üzerinde uzmanlaşmış sağlık profesyonellerinin bir araya gelmesi ile oluşmuş STK'lar tarafından geliştirilen rehberler, hekimin hastalık ile ilgili en güncel ve detaylı bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Ulusal bir rehber ağının olmayışı, rehber kullanıcılarının zaten sınırlı olan rehber kaynaklarından yeteri kadar faydalanamamalarına neden olmaktadır. Bu çalışmanın Türkiye'de sağlık alanında faaliyet göstermekte olan STK'ların ve bu kuruluşların geliştirdikleri rehberlerin saptanması açısından ilk olması nedeniyle literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

1. Field MJ, Lohr KN. Clinical Practice Guidelines: Directions For A New Program. Institute of Medicine (US) Committee to Advise the Public Health Service on Clinical Practice Guidelines. Washington DC: National Academy Press; 1990.
2. Penney G, Foy R. Do clinical guidelines enhance safe practice in obstetrics and gynaecology. Best Practice & Research Clinical Obstetrics and Gynaecology. 2007;21(4):657-73.
3. Klein WW. Current and future relevance of guidelines. Heart 2002;87(6):497-500.

4. Miller M, Kearney N. Guidelines for clinical practice: Development, dissemination and implementation. *International Journal of Nursing Students* 2004;41(7):813-21.
5. Scott IA, Denaro CP, Bennett CJ, Mudge AM. Towards more effective use of decision support in clinical practice: What the guidelines for guidelines don't tell you. *Internal Medicine Journal* 2004;34(8):492-500.
6. Yakışan RŞ, Set T. Klinik uygulama rehberleri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care (TJFMPC)* 2013;7(2):26-8.
7. Kurtçu A, Kızılkaya Beji N. Klinik Uygulama Rehberleri. *FN Hem Dergi* 2015;23(1):76-82.
8. Christensen RA, Alnoor E. "How Does Accountability Affect Mission? The Case of a Nonprofit Serving Immigrants and Refugees", *Nonprofit Management & Leadership*. 2006;17(2):195-7.
9. Yaman Y. "Gönüllülük Psikolojisi ve Gönüllülük Yönetimi", *STK'lar İçin Yönetim Rehberi*, İstanbul: Kaknüs Yayınları; 2005.
10. Saturno PJ, Medina F, Valera F, et al. Validity and reliability of guidelines for neck pain treatment in primary health care. A nationwide empirical analysis in Spain. *Int J Qual Health Care* 2003;15(6):487-93.
11. Christiaens T, De Backer D, Burgers J, Baerheim A. Guidelines, evidence, and cultural factors. *Scand J Prim Health Care* 2004;22(3):141-5.
12. Jo MW, Lee JY, Kim NS, et al. Assessment of the quality of clinical practice guidelines in Korea using the AGREE Instrument. *J Korean Med Sci*, 2013; 28(3): p. 357-65.
13. Al-Ansary LA, Tricco AC, Yaser A, et al. A Systematic Review of Recent Clinical Practice Guidelines on the Diagnosis, Assessment and Management of Hypertension. *PLoS ONE* 2013;8(1):e53744. doi:10.1371/journal.pone.0053744.
14. Holmer HK, Ogden L, Burda BU, Norris SL. Quality of Clinical Practice Guidelines for Glycemic Control in Type 2 Diabetes Mellitus. *PLoS ONE* 2013;8(4):e58625. doi:10.1371/journal.pone.0058625.
15. Fortin M, Contant E, Savard C, et al. Canadian guidelines for clinical practice: an analysis of their quality and relevance to the care of adults with comorbidity. *BMC Family Practice* 2011;12:74. doi: 10.1186/1471-2296-12-74.
16. Ayhan Başer D, Kahveci R, Aksoy H, et al. Klinik Uygulama Rehberi Geliştirme Yöntemlerine Bakış. *Yeni Tıp Dergisi* 2015;32:186-90.
17. Steinert T, Richter D, Bergk J. Sources of bias in guideline development[letter]. *Psychiatric Services* 2010;61: 946-7.
18. Cluzeau FA, Littlejohns P, Grimshaw JM, Feder G, Moran SE. Development and application of a generic methodology to assess the quality of clinical guidelines. *Int J Qual Health Care* 1999;11(1):21-8.
19. Türk Toraks Derneği Rehber, Rapor ve Görüş Belgesi Oluşturma Yönergesi Erişim adresi: <http://www.toraks.org.tr/uploadFiles/242201117462-Rehber-Olustrma-Yonergesi.pdf> (Erişim tarihi: 03.09.2016).